

DEMOKRASİ EĞİTİMİ

Araş. Gör. Rifat MİSER*

Demokrasi eğitimi, örgün eğitimde ve halk eğitiminde olmak üzere, iki başlık altında tartışılabilir. Demokrasi eğitiminin ayrılmaz bir parçası olan ve sürecin nasıl işleyeceğini gösteren demokratik eğitim de, demokrasi eğitimi ile birlikte düşünülebilir.

Örgün Eğitimde

IV. Milli Eğitim Şûrasında (MEŞ) şöyle denilmektedir: Gerçek bir demokrasinin güvencesi ruhlarda ve vicdanlardadır; bu nedenle ülkemizde demokrasinin gelişmesi ve kökleşmesi için çocuklarımıza ve halkımıza demokratik davranışların, demokrasi inancının kazandırılması gerekir. Bu, Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşamsal bir sorunudur¹.

İlk ve ortaöğretime ilişkin yasal düzenlemelerde de, demokrasi bilincinin, demokratik davranışların kazandırılmasına ilişkin amaçların öngörüldüğü görülmektedir. Örneğin 1739 sayılı "Milli Eğitim Temel Kanunu", demokrasi eğitimini, Türk Milli Eğitiminin temel ilkelerinden biri olarak belirlemiş bulunmaktadır. Ve fakat bizim okullarımızda demokrasiye ilişkin bağımsız bir ders yoktur; yalnızca değişik dersler içerisinde demokrasiye ilişkin konular bulunmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın bir çalışması, okulöncesi eğitim ilkokul ortaokul ve lise programlarında, demokrasi eğitimine ilişkin olarak şu konuların bulunduğu- nu ortaya koymaktadır²:

Okulöncesi Eğitim: Okulun kurallarına uyabilme; aile içindeki kurallara uyabilme; taşıtlarda yolculuk yaparken kurallara uyabilme.

İlkokul: İnsan hak ve hürriyetleri ile sorumlulukları; mülkiyet hakkı; konut dokunulmazlığı; dayanışma; kadının Türk toplumundaki yeri

*Halk Eğitimi Bölümü Araştırma Görevlisi

1 IV. MES, s. 58.

2 MEB, Milli Eğitim Sisteminde.. ss: 1-26.

ve aile hayatı; toplum hayatı; merkezi yönetim; yerinden yönetim; sosyal yardım kurumları; Türkiye'de çok partili hayata geçiş; kamuoyu ve basının önemi; yeni anayasamızın dayandığı temel görüş ve ilkeler; T.C. Anayasası'nın bazı maddeleri; Anayasa'da yer alan kurum ve kuruluşlar; devletin temel amaç ve görevleri; vatandaşlık temel hak ve görevleri.

Ortaokul: Toplum içinde yaşama zorunluğu; toplum hayatını düzenleyen kurallar; ailede demokratik hayat; okulda demokratik hayat; devlet ve devlet şekilleri; demokrasi nedir; demokrasinin tarihçesi; bugünkü demokrasi anlayışı; Anayasamız; devletin yasama yürütme, yargı görevi; temel hak ve ödevlere ilişkin genel hükümler; kişinin hak ve ödevleri; siyasi haklar ve ödevler; Atatürk'ün kişiliği ve düşünceleri; Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki fikir hareketleri; insan sevgisi ve evrensellik; hak ve hürriyetlerin tanımı, çeşitli şekilleri, önemi ve kutsallığı; devletin kişisel hürriyetlere ilişkin görevleri; vatandaşlık görevleri; din ve inanç hürriyeti; iyilik yapmak, yardımsever olmak ve dayanışmanın önemi.

Lise: Aile ve akrabalık; din; ekonomi; siyaset. Ayrıca lise tarih, devrim tarihi ve felsefe derslerinde de demokrasi eğitimine ilişkin amaçların bulunduğu, fakat bu amaçlara yönelik konuların belirtilmediği görülmektedir.

Bu konuların demokrasi eğitimi için yeterli kapsamı oluşturup oluşturmadığı tartışılabilir. Örneğin insanlararası çatışmaların bu konular içinde yer almadığı görülmektedir. Bunun önemli bir eksiklik olduğu düşünülmektedir. Çünkü; akrabalık, arkadaşlık, üretim, bölüşüm, üst-ast ilişkileri vb. adlarla anılan insanlararası ilişkilerde zaman zaman çatışmaların olması yaşamın yadsınamaz bir gerçeğidir.

Çatışmaları çözümlenmenin üç yolu; eğemen olma, uzlaştırma ve birleştirmedir³. Çatışmaların eğemen olmak yoluyla çözümlenmesinin demokrasi ile bağdaşmadığı açıktır.

Demokrasi, bir yönetim biçimi olmanın yanında, Ertürk'ün de belirttiği gibi, 'bir dünya görüşü ve yaşama biçimi'dir⁴. Bireysel ve kümesel düzeyde demokrasinin benimsenmemesi, davranışa dönüştürülememesi, herhalde bir kamu yönetimi biçimi olarak demokrasinin işlemlerini güçleştirecektir. Bu bağlamda düşünüldüğünde, demokrasi eğitimine ilişkin bir dersin; bir yönetim biçimi olarak sistemi tanıtmamanın, sistemin

3 Bursaloğlu, s. 242.

vatandaşlara yüklediği hak ve görevleri göstermenin yanında, insan ilişkileri üzerinde de durması; çatışmaların uzlaşma ya da birleştirme yoluyla çözümlenmesi yönünde beceri ve tutum kazandırmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

Bu gereklilik, örgüneğitim sistemi içinde 'demokrasi eğitimi'nin, insan ilişkileri üzerine kurulu bağımsız bir ders olması ile karşılanabilir. Bu durumda, ders öğrencilerin ve öğretmenlerin günlük yaşamdan getirecekleri egemen olma, uzlaşma ve birleştirme davranışlarının çözümlenmesi yapılarak işlenebilir.

Demokrasi eğitiminde böyle bir yaklaşımın yararlı olacağı düşünülmektedir. Çünkü böylece, sınıfta kazandırılmak istenen demokratik değerlere sokağın olumsuz etkisi azaltılabilir. Örneğin dönemin Milli Eğitim Bakanı, demokrasi eğitimi konusundaki eleştirilerin haklı yanının, verilen eğitimin toplumda görülen olumsuz davranışlardan dolayı yetersiz kalması olduğunu söylerken⁵, sınıfın sokağa baskın çıkması gereğine işaret etmiş olmaktadır. İşte, öğretmenlerin ve öğrencilerin günlük yaşamdan insan ilişkileri konusunda getirecekleri örneklerin sınıfta ders konusu yapılması, bir başka deyişle sokağın sınıfta irdelenmesi hem sokağın etkisini azaltabilecek hem de davranışların kümece pekiştirilmesini sağlayabilecektir. Böylece; demokrasinin, tarih coğrafya ya da matematik gibi öğretilen bir ders niteliği taşımadığını, ancak tutum ve davranışlar düzeyinde, günlük yaşamda uygulanarak öğrenilebileceğini⁶ ileri süren görüşler de geçerliğini yitireceklerdir.

Kuşkusuz, öğretmenin tek bilen, en iyi bilen olduğu bir ortamda demokrasi dersinin işlenebileceği söylenemez; herhalde demokrasi demokratik biçimde işlenmelidir.

Demokratik eğitim, en azından IV. MES'den beri üzerinde durulan bir konudur. Ancak bugün eğitim sistemimize yöneltilen eleştirilere bakıldığında, bunun başarılmadığı ortaya çıkmaktadır. Örneğin öğrencilerin şunları söylediği görülmektedir⁷:

— Öğretmenin söylediğinin dışına çıkarsak azarlanıyoruz ya da disiplin kuruluna gönderiliyoruz.

— İlkokuldan beri ezberciliğe öyle alışmışız ki, araştırmaya yönelik bir ödev verildiğinde homurdanıyoruz.

4 Ertürk, s. 114.

5 MEB, Milli Eğitim Sisteminde., s. VI.

6 San, s. 211.

7 Çağdaş Yaşamı Destekleme, s.s.: 250-262.

— Sınavlarda biraz kitap dışına çıkılsa herşey zor ve karanlık geliyor.

Halk Eğitiminde

Halk eğitimi, akla gelebilecek hemen her konuyu kapsayacak⁸ ve ancak ulusal eğitim amaçları ile sınırlanabilecek bir genişliğe sahiptir. Demokrasi eğitimi de, halk eğitiminin kapsamı içinde bulunmaktadır. Örneğin 1949'da Elsinor'da toplanan "I. Uluslararası Yetişkinler Eğitimi Konferansı"nda, gerçek bir demokrasi ve hoşgörü ruhunu uyarmak, halk eğitiminin görevlerinden biri olarak belirtilmiştir⁹. Ülkemize bakıldığında ise, 1927 yılında kurulan 'Halk Dersaneleri' ile 1928 yılında kurulan "Millet Mektepleri'nin yurttaşlık eğitimi ile de görevlendirildiği görülmektedir¹⁰. IV. MEŞ'ı da, Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşamsal sorunu olarak gördüğü demokrasi eğitiminin gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalar yapmak üzere, Milli Eğitim Bakanlığı içinde bir 'halk eğitimi dairesi' kurulmasını önermiştir¹¹. Bugün yürürlükte olan, Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliğinde de, "yurttaşlık bilinci kazandırma ve özgürlükçü demokrasiyi güçlendirme" halk eğitiminin amaçları arasında sayılmaktadır¹².

Bilindiği üzere, halk eğitiminin temel ilkesi, eğitim çabalarına halkın gönüllü katılımıdır. Halkın gönüllü katılımını sağlamak için, onların "duyulan eğitim gereksinmelerine" yönelinir. Bu bağlamda düşünüldüğünde, demokrasi eğitiminin halk eğitimi yoluyla iki ayrı biçimde gerçekleştirilebileceği söylenebilir:

a) Dolaysız yaklaşım; kuşkusuz, demokrasinin anlamı, diğer ülkelerde ve Türkiye'de nasıl uygulandığı, vatandaş olarak haklarının ve görevlerinin neler olduğu, bu hak ve görevlerini nerede nasıl gerçekleştirebilecekleri, insanların duyulan eğitim gereksinmesi olarak ortaya çıkabilir. Bu koşullarda, demokrasiye ilişkin doğrudan bir eğitim söz konusu olabilir.

b) Dolaylı yaklaşım; çevremizde şu konularda örnekler görmemiz olanaklıdır: Çocuk-anababa çekişmeleri, eşler arasındaki anlaşmazlıklar, arkadaş kümelerindeki dağılmalar, kümeler arasında çatışmalar, küme-toplum çatışmaları, vatandaşların kamu görevlilerinin görev duyarlığı-

8 Lowe, s. 19

9 Elsinor, Özet Raporu, s. 1.

10 Geray, ss: 258|259.

11 IV. Meş., s. 62

12 Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği, s. 14.

na güvenmemeleri, onlara rüşvet vermeleri, araya aracı koymaları, küçük üreticilerin kooperatifleşemediğinden ürününü en uygun fiyatla satamaması vb. Kuşkusuz, gerek halk eğitimi gerekse halk eğitimi içinde demokrasi eğitimi bu türden sorunların "aspirini" değildir; ama bu türden sorunların halk eğitimine konu olabileceği ve bu türden nice sorunun temelinde insanlararası ilişkilerdeki otokratik davranışların bulunduğu yadsınamaz. İnsanlar çoğunlukla, yukarıda örneklenen türden sorunların ayırdımındadırlar, ancak bu sorunların 'sorun' niteliği kazanmasının önemli etmenlerinden biri olan "insanlar arasında demokratik ilişkilerin kurulmaması"nı yeterince değerlendirdiklerini söylemek güçtür. Öyle ise duyulan gereksinmelerin (sorunların) çözümüne yönelen halk eğitimi programları, yetişkinlerin bu sorunların doğrudan veya dolaylı nedenlerini kavramalarını sağlayarak demokratik davranışların kazanılmasına katkıda bulunabilir. Ancak, ana görevi halk eğitimi yapmak olan ve bu konuda ülkemizde en yaygın kuruluş olan "Halk Eğitimi Merkezleri"nin bu yönde programlar uygulamadığı görülmektedir.

Öte yandan halk eğitimi, doğası gereği demokratik olmak zorundadır. Bu zorunluluk, Nairobi Tavsiye Kararlarında da vurgulanan şu ilkelere bir sonucu olarak görülmektedir:¹³

Halk eğitiminde;

— Katılanların gereksinimleri esas alınmalıdır,

— Eğitimin geliştirilmesinde katılanların deneyimlerinden yararlanılmalıdır,

— Katılanların eğitim sürecine etkin olarak katılmaları sağlanmalıdır,

— Öğrenme sürecinin her aşamasında, katılanların kararlarına katılmaları sağlanmalıdır,

— Doğal örgütlenmelerden eğitim amacıyla yararlanılmalıdır.

Ülkemizdeki halk eğitimi uygulamalarının demokratik biçimde gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda ise yeterli değerlendirmeler bulunmamaktadır.

SONUÇ

● Demokrasi eğitimi ya da demokrasi için eğitim, yönetim biçimi olarak demokrasinin yaşamasına eğitim sisteminin bir katkısı olarak düşünülebilir.

¹³ Tavsiye Kararı., ss: 5-6.

● Ancak ülkemiz örgün eğitim sisteminde demokrasi eğitimi, hayat bilgisi, sosyal bilgiler, sosyoloji gibi bazı dersler içinde yer alan konularla işlenmekte olup, bağımsız bir ders olarak yer almamaktadır. Bu dersin, vatandaşlık bilgilerinin yanında insan ilişkilerini de konu edinen bağımsız bir ders olarak örgün eğitim müfredat programlarında yer almasının uygun olacağı düşünülmektedir. Ülkemizde uygulanan halk eğitimi programları da demokrasi eğitimi konu edinmemektedir. Oysa istem olmasına (gönüllülüğe) koşut olarak, halk eğitiminde dolaysız ya da dolaylı biçimde demokrasi eğitimine yönelinebilir.

● Öte yandan, gerek örgün eğitimde gerekse halk eğitiminde demokrasi konusunun demokratik olmayan bir biçimde işlenmesi herhalde düşünülemez.

KAYNAKÇA

- Bursaloğlu, Ziya: Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fak. Yayını, Ankara, 1987.
- Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği: "Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz, Öğrencilerle Yapılmış Soruşturma Sonuçları", *Yaratıcı Toplum Yolunda Çağdaş Eğitim*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990.
- Ertürk, Selahattin: *Diktacı Tutum ve Demokrasi*, Yelkentepe Yayınları.
- Geray, Cevat: *Halk Eğitimi*, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını, Ankara, 1978.
- Lowc, John: *Dünyada Yetişkin Eğitime Toplu Bakış*, (Çev: Turhan Oğuzkan) Unesco Türkiye Milli Komisyonu Yayını, Ank. 1985.
- Milli Eğitim Bakanlığı: IV. Milli Eğitim Şurası, *Çalışma Programı, Komisyon Raporları, Konuşmalar*, 1949.
- — — *Yaygın Eğitim Kurumları Ynetmeliği*, Ankara, 1982.
- — — *Milli Eğitim Sistem'nde Demokrasi Eğitimi*, Ankara, 1991.
- — — *Unesco'nun Yetişkin Eğitiminin Gelişmesine İlişkin Tavsiye Kararı*, (Çev: Turhan Oğuzkan), Ankara, 1984.
- — — 19-25 Haziran 1949'da *Elsinor (Danimarka) da Toplanan Uluslararası Yetişkin Eğitimi Konferansının Özet Raporu*, (Çev: A. Sudi Bülbül), Ankara, 1984.
- Sarı, Coşkun: "Gençlik ve Demokrasi Eğitimi", *Gençliğin Eğitimi ve Sorunları*, TED Yayını, Ankara, 1985.